

М.Ф. Москалюк

УКРАЇНСЬКИЙ ХРИСТИЯНСЬКО-СУСПІЛЬНИЙ РУХ ГАЛИЧНИНИ В ПЕРІОД ЗУНР

Перша світова війна, вкрай загостривши політичні та соціально-економічні проблеми воюючих країн, викликала значне піднесення національно-визвольного руху. Закономірним результатом війни став розпад імперій. Українські землі, розділені Росією та Австро-Угорщиною, відчували на собі "віяння нових часів". Проголошення Української Народної Республіки в Києві, зумовлене революційними подіями на Наддніпрянщині, стимулювало активність галицьких українців. 25 березня 1918 р. Українська парламентарна репрезентація (УПР) на чолі з Є.Петрушевичем скликала у Львові з'їзд представників усіх українських політичних партій, з метою об'єднання національного табору і утворення "українського державного органу в Австрії"[1].

За таких обставин відновила свою діяльність, призупинену з початком війни, Християнсько-суспільна партія (ХСП). Український християнсько-суспільний рух (ХСР) репрезентувала Клерикально-консервативна партія, очолювана О.Барвінським, що виникла 29 червня 1911 р. у Львові. Цей політичний та громадсько-релігійний рух оформився наприкінці ХІХ ст. і виступав за проведення суспільно-господарських реформ у дусі папських соціальних

енциклік. Дотримуючись пропольського угодового курсу та австрофільської спрямованості, християнські суспільники, як представники правої клерикально-консервативної течії українського суспільно-політичного руху, обстоювали водночас національні, соціальні та культурні права галицьких українців, зміцнення позицій греко-католицької церкви в краї. Соціальну базу ХСР складала незначна частина світської інтелігенції та кліру - прихильників польсько-української угоди 1890 р., відомої ще як політика "нової ери". Незважаючи на політичну еволюцію християнських суспільників, яка відбулася на початку ХХ ст. і зумовила їх поступовий відхід від угодовства, вплив клерикальних політиків у Галичині був мінімальним.

В умовах розпаду Австро-Угорщини, ХСП підтримала курс на консолідацію українського політичного табору. Це засвідчила присутність галицьких клерикалів на нараді, організованій УПР у Львові 18 жовтня 1918 р. за участю українських послів австрійського парламенту, галицького й буковинського сеймів, представників українських політичних партій.

Результатом наради стало утворення політичного представництва українського народу в Австро-Угорщині – Української національної ради (УНРади)[2]. ХСП делегувала до складу УНРади 5 представників: голову партії О.Барвінського (як члена більшості палати панів), Б.Барвінського, Я.Гординського, Ю.Дзеровича і К.Студинського[3]. Одним з осідків Ради став Відень, де все ще діяв старий парламент, а у його складі – український парламентський клуб на чолі з Є.Петрушевичем. У Львові створено філію Національної ради. Головою галицького представництва УНРади став К.Левицький, функції контролера виконував О.Барвінський[1, с.127].

Представництво християнських суспільників, остерігаючись небезпеки захоплення України Росією, виступило проти тієї частини діячів УНРади, яка на нічному засіданні з 18 на 19 жовтня висловилась за негайне об'єднання українських земель Австро-Угорщини з Наддніпрянською Україною. Водночас ХСП, ставши на захист реалізації народами Австро-Угорської імперії права на

самовизначення, рішуче виступила проти загарбницьких планів поляків. 20 жовтня 1918 р. на першому засіданні галицької делегації Національної ради під головуванням О.Барвінського розглядалися заходи щодо протидії ймовірному наступу польських сил. Лідер християнських суспільників виступив з ініціативою за короткий час сконцентрувати у Львові військові підрозділи Українських січових стрільців[1, с.125]. 21 жовтня 1918 р. К.Левицький та О.Барвінський під час відвідин цісарського намісника в Галичині графа Гуїна висловили протест проти бездіяльності крайової адміністрації у справі польсько-українського протистояння[4].

І листопада 1918 р., в результаті національно-демократичної революції на західноукраїнських землях, УНРада перебрала всю повноту влади. О.Барвінський разом з К.Левицьким, І.Голубовичем та Л.Цегельським взяв участь в офіційній церемонії передачі влади представниками австрійського намісництва[5]. Лідер християнських суспільників увійшов до складу першого уряду ЗУНР – Державного секретаріату – й очолив Міністерство освіти й віросповідань.

Однак в суспільно-політичному житті ЗУНР ХСП відігравала другорядну роль і була слабкою політичною силою. По суті, весною 1918 р. відновив свою діяльність тільки провід партії. Фінансові проблеми перешкодили християнським суспільникам заново розпочати видання газети "Руслан", яка не виходила з початку світової війни. Низький організаційний рівень ХСП та її мінімальний вплив на маси унеможливив проведення будь-якого самостійного політичного курсу. Християнські суспільники повністю підпорядковували свою діяльність тісній співпраці з Національно-демократичною партією (НДП), яка залишалася найбільш впливовою політичною силою. ХСП зашкодив відхід О.Барвінського від активного політичного життя, який намітився після вимушеного переїзду уряду ЗУНР 22 листопада 1918 р. до Тернополя, а згодом – до Станіслава. В новому складі Державного секретаріату, утвореному в січні 1919 р., замість О.Барвінського секретарем освіти й віросповідних справ став Агенор Артимович[2, с.36]. Партія

християнських суспільників продовжувала свою діяльність тільки через посередництво у Міжпартійній раді. Цей орган захисту національно-політичних інтересів галицьких українців був створений у Львові в 1919 р., після закінчення збройної боротьби ЗУНР з поляками, з метою координації й активізації легальних методів боротьби проти польської окупації. Крім ХСП до складу Міжпартійної ради входили всі інші українські політичні партії Галичини: колишня НДП (в березні 1919 р. змінила назву на Українську народно-трудову партію), Українська радикальна партія (УРП) та Українська соціал-демократична партія (УСДП)[6]. Залишаючись керівником християнських суспільників, О.Барвінський спрямовував діяльність партії на підтримку політичного курсу трудовиків.

Поразка національно-визвольних змагань галицьких українців зумовила встановлення в 1920 р. польського окупаційного режиму в Галичині. Невизначеність її статусу у міжнародно-правовому аспекті не вплинула на антиукраїнську спрямованість польської державної політики. Окупаційна влада проводила комплексну програму нищення українства. Польська конституція, прийнята сеймом 17 березня 1921 р., позбавляла галицьких українців права на автономію своїх земель у складі Польщі[7].

За таких обставин християнські суспільники намагалися посилити свій вплив на суспільно-політичне життя Галичини шляхом створення нової, більш дійової католицької структури. Клерикальний журнал "Нива" в січні 1921 р. писав: "З певністю всі розуміємо, що нам потреба сильної, тісної організації... Для її переведення потрібна: 1). могутча спільна ідея; 2). переняття тою ідеєю; 3). втілення сеї ідеї через централізовання уряду"[8]. Майбутній католицькій організації передбачалося надати масового характеру, об'єднавши навколо неї широкі верстви української громадськості. На думку галицьких клерикалів, антиукраїнська політика польських властей неминуче повинна була привести до об'єднання національно-державницьких сил у боротьбі з окупаційним режимом, і греко-католицька церква мала всі шанси стати важливим консолідаційним чинником. Звідси — впевненість у перспективності та масовості нової

католицької структури, в яку можна було "втягнути тих людей, котрі... раніше ніколи на се не згодилися би"[8].

До 1920 р. у клерикально-консервативних колах був підготовлений проект католицького товариства під назвою "Український християнський союз" (УХС)[9]. Через митрополита А.Шептицького Ватикан передав священику Л.Куницькому 10 тис. італійських лір, призначених для поширення товариства[10].

За участю О.Барвінського, В.Охрیمовича, доктора О.Надраги, М.Левицького, доктора Ю.Савчака, а також священиків Л.Куницького, Т.Войнаровського та І.Бучка, 19 травня 1921 р. у Львові розпочало свою роботу засідання Підготовчого комітету УХС. На обговоренні першого параграфу статуту розгорлася гостра дискусія. Л.Куницький закликав до створення нової політичної партії. Підтримуючи його, О.Барвінський заявив: "То мусить бути політична організація, бо інакше не дійдемо до нічого позитивного! Се мусить бути католицька політична партія на консервативних засадах"[10].

Група, очолювана В.Охрیمовичем і Т.Галущинським, не відкидала в принципі ідею заснування католицької партії, однак вважала її передчасною. Вона закликала утворити аполітичну клерикальну організацію, "бо тоді можуть до неї належати люди різних партій оскільки не противляться католицьким засадам"[10]. Водночас В.Охрیمович заперечував доцільність творення виключно консервативної клерикальної структури замість католицько-демократичної.

Оскільки жодна з груп не поступалася, внутрішні протиріччя залишалися.

Істотно поглибило конфліктність у клерикальних колах запровадження в 1920 р. станіславським єпископом Г.Хомишиним примусового целібату (безженства) священиків підвладної єпархії. Дії єпископа збігалися з підготовкою проекту статуту УХС. Станіславський владика намагався поширити целібатні ідеї також серед прихильників клерикальної структури. Однак це занепокоїло духовенство. Значна частина кліру не підтримала Г.Хомишина і відмежувалася від УХС [9].

Негативно позначилася на організаційному оформленні УХС політика польських властей, які з острахом ставилися до будь-яких спроб консолідації українського табору, вбачаючи в них загрозу існуванню окупаційного режиму. Тому влада не затвердила статут УХС. Провівши ще два засідання Підготовчого комітету (27.05.1921 р. та 1.06.1921 р.), прихильники нової католицької організації припинили діяльність товариства[10, арк.3-4].

Отже, ідейні та організаційні розбіжності у середовищі галицьких клерикалів унеможливили консолідацію консервативно-католицького табору. Це свідчило про появу кризових явищ в українському християнсько-суспільному русі.

На християнських суспільників посилювався вплив трудовиків. Не виробивши власної, чітко окресленої ідейно-політичної платформи, провід ХСП обмежив свою діяльність беззастережним виконанням через Міжпартійну раду вказівок уряду Є.Петрушевича та Національної ради. Сама ж Міжпартійна рада, виконуючи роль суспільно-політичного фундаменту уряду ЗУНР, діяла на основі принципів невизнання окупаційної влади, бойкоту польських урядових розпоряджень та відновлення західноукраїнської державності. У зв'язку з цим, ХСП взяла активну участь у трьох міжпартійних з'їздах, що відбулися в червні, вересні 1921 р. та січні 1922 р., засвідчивши свою безумовну підтримку політики УНТП[11]. Крім того, християнські суспільники бойкотували перепис населення, організований властями наприкінці вересня – на початку жовтня 1921 р.[12] та ігнорували виборчу кампанію до польського сейму 1922 р. Це рішення було ухвалене на партійній конференції ХСП, яка відбулася 25-27 серпня 1922 р.[13]. Неможливість для національно-державницького табору реалізувати ідею незалежності Східної Галичини та зволікання Антанти у справедливому вирішенні "української проблеми" викликали зростання суперечливих тенденцій у суспільно-політичному житті краю. На межі 1922-1923 рр. між закордонним урядом ЗУНР на чолі з Є.Петрушевичем і Міжпартійною Радою склалися напружені стосунки. Вихідним пунктом конфлікту стала зміна політичного курсу Є.Петрушевича. Якщо

закордонна група УНТП, зневірившись у реальності справедливого вирішення долі Східної Галичини державами Антанти, дедалі сильніше проявляла прорадянські симпатії, то крайовий провід в особі голови Міжпартійної ради і Народного комітету УНТП В.Бачинського схилився до автономістичної концепції. У січні 1923 р. конфлікт досяг свого апогея. Всередині Народного комітету УНТП частина членів підтримала закордонний провід. Це дало підстави Є.Петрушевичу заявити про розрив стосунків з Міжпартійною радою, доки її очолюватиме В.Бачинський [14].

Провід ХСП рішуче осудив прихильників автономії Галичини. На знак солідарності з урядом Є.Петрушевича керівництво партії прийняло рішення не брати участі в засіданнях Міжпартійної ради, вимагаючи відставки В.Бачинського[15].

Рішення Ради послів держав Антанти 15 березня 1923 р. перекреслило надії галицьких українців на відновлення своєї державності. Під час засідання Української національної ради 21 березня 1923 р. О.Барвінський, демонструючи підтримку політики Є.Петрушевича, заявив, що "нам рішучо не вільно зрікатися прав державности"[16].

Глибока криза українського суспільно-політичного руху, спричинена березневими подіями 1923 р., негативно позначилася на становищі ХСП. Організаційно слабкі християнські суспільники, дезорієнтовані перегрупуванням національно-державницького табору, у 1924 р. зійшли з політичної арени, припинивши діяльність клерикальної партії. Разом з тим вони залишили певний слід в суспільно-політичному житті краю, беззастережно виступивши на захист незалежності ЗУНР.

1. Левицький К. Великий зрив. - Львів, 1931.- С.9.

2. Тищик В., Вівчаренко О. Західноукраїнська Народна Республіка 1918-1923 рр. – Коломия, 1993. – С. 18.

3. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. - Львів, 1995. - С.83-84.

4. Lukomski G., Partacz Cr., Polak B. Wojna Polsko-ukrainska 1918-1919. – Koszalin-Warszawa, 1994. – S.61.

5. Діло. -1918.- Ч.254. - 7 листоп.

6. Енциклопедія українознавства. - Т.4. - Львів, 1994. - С. 1573.

7. Кутутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939 р.). - Івано-Франківськ, 1993. - С.154-155, 158.

8. Організації нам потреба//Нива. — 1921. — Ч.1. — С.1.

9. Центральний державний історичний архів у Львові (далі—ЦДА у Львові), ф.359, оп.1, спр.397, арк.2.

10. Там само, ф.309, оп.1, спр.2572, арк.2.

11. Там само, ф.462, оп.1, спр. 223, арк.5,25.

12. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф.2, оп.1, спр.41, арк.66.

13. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.66, арк.73-74.

14. Кутутяк М. Національно-політичний рух у Галичині в 1890-1939 рр.: Автореф. дис. докт. іст. наук. - Київ, 1996. - С.41.

15. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.139, арк.12-13.

16. ЦДА у Львові, ф.581, оп.1, спр. 112, арк.7.

The paper deals with the activities of Christian public figures at the time of Ukrainian statehood formation in Halychina as well as position and role of clerical organizations in the party and political structure of the West Ukrainian People's Republic.